

**ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР АСОСИДА
ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИЛИГИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ САМАРАЛИ ЙЎЛЛАРИ**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.67.31.054>

Махамедова Дана Дехкановна
Старший преподаватель СБУМИПТК

Мақола таълим муассасаларида педагогик жараёнларни таъкил этиши, бошқариши, сифат ва самарадорлигини ошириши ҳамда талабалар фаолиятини мувофиқлаштиришида ўқитувчининг ўрни ҳақида фикр юритилган. Шунингдек, муаллиф ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириши бўйича қатор тавсиялар бериб ўтган.

Калит сўзлар. Компетентлик, инновацион ёндашув, компонент, педагогик жараён, бошқариши, сифат, самарадорлик.

**ЭФФЕКТИВНЫЕ ПУТИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ
ИННОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ**

В статье освещены вопросы организации, управления и повышения качества и эффективности педагогических процессов в образовательных учреждениях, раскрыто роль учителя в координации деятельности учащихся. Авторами предложены ряд рекомендаций по развитию профессиональной компетентности учителя.

Ключевые слова. Компетентность, инновацион, компонент, педагогический процесс, управление, качества, эффективность.

**EFFECTIVE WAYS TO DEVELOP TEACHERS' PROFESSIONAL
COMPETENCE BASED ON INNOVATIVE APPROACHES**

The article highlights the issues of organization, management and improvement of the quality and effectiveness of pedagogical processes in educational institutions, reveals the role of the teacher in coordinating the activities of students. The authors have proposed a number of recommendations for the development of professional competence of teachers.

Key words. Competence, innovation, component, pedagogical process, management, quality, efficiency.

Узлуксиз таълим тизимининг энг асосий вазифаларидан бири – кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш босқичи бўлиб, у таълим тизими ислоҳ қилиш жараёнида педагог ходимларнинг малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш жараёнида иштирокчиларига зарурий ва етарли даражада шарт-шароитларни яратиб берилишини таъминлайди. Бундан асосий мақсад – ҳар томонлама ривожланган янгиланиш жараёнларига мослашувчан, юксак маънавий ва педагогик маданиятга, ижодий ва ижтимоий фаолликка, ижтимоий-сиёсий ҳаётда мустақил фикрлаш ва инновацион фаолият кўрсата олиш маҳоратига эга бўлган, жамият, давлат ва оила олдида ўз жавобгарлигини ҳис этадиган ўқитувчи шахсини

тарбиялашдан иборат.

Таълим тизимини ислоҳ қилиш жараёнида қисқа вақт ичида амалга оширилаётган ўзгартиришлар ваянгиликларасосида педагог ходимларга белгиланаётган замонавий талаблар шундан иборатки, таълим ва ёшлар тўғрисидаги қабул қилинган қарорларнинг мазмун-моҳияти ва аҳамиятини тушуниб етадиган ҳамда тарғибот қиладиган, ўз фанини чуқур биладиган, педагогик жараёнларда талабаларнинг субъективлигини ва фаоллигини оширишга алоҳида аҳамият қаратадиган, ўзаро дўстона муносабатларга асосланган ҳамкорликда фаолият кўрсатиш кўникмаларига эга бўлган; педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқариш, талабалар ва педагоглар ҳамкорлигини шакллантириш ва мувофиқлаштириш, педагогик жараёнларда мотивлаштириш, рефлексив фаолият жараёнларини ташкил этиш асосида рефлексив таълимий муҳитни шакллантириш йўналишларида зарурий билим, кўникма ва малакаларга эга бўлган ўқитувчи шахсини шакллантиришни тақозо этади.

Шундай бўлса-да, таълим муассасалари ўқитувчиларининг аксарияти педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқаришда ўқитувчининг асосий вазифалари – таълим-тарбия жараёнини илмий асосда ташкил этиш ва назорат қилиш, талабаларга ўргатилиши режалаштирилган мавзу бўйича зарурий ахборотларни етказиб беришдан иборат деб ҳисоблайдилар.

Шу боис педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқариш жараёнида ўқитувчилар томонидан ўзига хос аҳамият касб этувчи қуйидаги вазифалар бажарилиши зарур:

– ўқув дастурида ўрганилиши режалаштирилган мавзуга мос равишда таълим жараёнининг таълим-тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадларини белгилаш;

– мақсадга мувофиқ кўзланган натижаларга эришиш учун вазифалар белгилаш ва белгиланган вазифаларни бажариш йўналишида ташкил этиладиган фаолиятни олдиндан режалаштириш, амалга ошириш йўл-йўриқларни ва қўлланиладиган педагогик технологияларни танлаш;

– вазифаларнинг мазмун ва моҳиятига кўра, талабаларнинг имкониятларини олдиндан аниқлаштириш ва вужудга келиши мумкин бўлган вазиятларни аввалдан башорат қилиш асосида бажариладиган вазифаларни имкониятларга биноан тақсимлашни режалаштириш;

– таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омилларни аниқлаш;

– педагогик жараёнда талабаларнинг субъективлигини таъминлаш ва фаоллигини оширувчи технологияларни татбиқ этиш;

– педагогик жараёнда фойдаланиладиган дидактик воситаларни танлаш ва олдиндан тайёрлаш;

– педагогик жараёнларнинг узлуксизлиги ва узвийлигини таъминловчи чора-тадбирларни белгилаш;

– мактаб, оила ва маҳалланинг ўзаро алоқасини таъминлаш;

– педагогик жараёнларда илғор педагогик тажрибалар ва замонавий ахборот технологияларидан фойдаланилиш; |

– ДТС талабларини амалиётда қўллаш ва унинг мониторингини олиб бориш;

– талабалар ўртасида анкета сўровлари ва суҳбат ўтказиш асосида ахборот тўплаш ва таҳлил қилиш;

- талабалар фаолиятини ривожлантириш ва такомиллаштириш йўналишида белгиланган вазифаларни қайта кўриб чиқиш, янгилаш;
- ДТС асосида мустақил таълим жараёнларини ташкил этиш;
- талабаларнинг мустақил таълим жараёни натижаларига қизиқишини шакллантириш ва рағбатлантириш асосида инновацион фаолиятни ташкил этиш;
- талабаларнинг ўқув, меҳнат ва ўйин фаолиятларини назорат қилиш ва мувофиқлаштириш.

Демак, таълим муассасалари ўқитувчиларининг ўз функционал вазифаларини амалга ошириш – педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқаришга йўналтирилган вазифаларни амалга ошириш жараёни бўлиб, педагогик жараёнларда кўзланган натижаларга эришиш учун белгиланган мақсадлар йўналишидаги субъект (ўқитувчи-ўқувчи)лар фаолиятини режалаштириш, ташкил этиш, назорат қилиш, таҳлил қилиш ва баҳолаш, педагогик жараёнларда бевосита ва билвосита таъсир кўрсатиш орқали субъектларнинг фаолиятини мувофиқлаштиришни назарда тутди.

Шундай экан, таълим муассасалари ўқитувчиларининг функционал вазифаларидан бири – педагогик жараёнларда мақсадга эришиш учун таълим жараёни субъекти сифатида талабаларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва фаоллигини оширишдан иборат бўлиб, улар ўз навбатида ўзини-ўзи, ўз фаолиятини, бир сўз билан айтганда, таълим-тарбия жараёнини бошқарадилар, мазкур фаолият ўз навбатида ўқитувчилар ва талабаларнинг дўстона муносабатларга асосланган ўзаро ҳамкорликдаги бошқарув фаолиятини ифодалайди.

Мазкур жараёнда дўстона муносабатларга асосланган ҳамкорликдаги бошқарув фаолиятини ташкил этиш заруриятини белгиловчи бош мезон – бу педагогик жараённинг таълим-тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлари бўлиб, унга эришиш учун вазифалар белгилаш, ташкил этиладиган фаолиятни олдиндан режалаштириш, амалга ошириш йўл-йўриқларини танлаш, бажариладиган вазифаларни тақсимлаш, белгиланган мақсадга эришиш учун ташкил этиладиган жараён иштирокчилари фаолиятини мувофиқлаштириш ўқитувчидан ўзига хос билим, кўникма ва малака, педагогик ва касбий маҳорат, касбий тажриба ва қобилият талаб этади.

Дўстона муносабатларга асосланган ҳамкорликдаги бошқарув фаолиятини ташкил этиш таълим-тарбия жараёни субъектлари ҳисобланган ўқитувчилар ва талабалар фаолиятига тегишли бўлган жараён бўлиб, педагогикада кўзланган натижаларга эришишда мазкур жараённинг самарадорлиги ўқитувчининг касбий компетентлиги даражасига боғлиқ бўлади. Лекин кўпчилик мутахассислар таълим-тарбия жараёни ҳамда унинг субъектлари фаолияти самарадорлиги кўп жиҳатдан ўқувчининг қанча муддат педагогик фаолият билан шуғулланганига, яъни ўз педагогик фаолияти жараёнида орттирган тажрибасига боғлиқ деб ҳисоблайдилар.

Бизнинг фикримизча, педагогик жараёнларни ташкил этиш, бошқариш, сифат ва самарадорлигини барқарор ривожлантиришда ўқитувчиларнинг фаолияти самарадорлиги асосан уларнинг педагогик жараёнлар ва уларни ташкил этиш ва бошқариш йўналишидаги тушунчалари, билими, кўникма ва малакалари даражасига ҳамда уларнинг шахсий хусусиятлари ва касбий аҳамиятга эга бўлган шахсий сифатлари, шунингдек, қобилиятлари, маҳорати ва касбий тажрибасига боғлиқ бўлади.

Чунки ўқитувчи шахси педагогик жараёнларни ташкил этиш, бошқариш, сифат ва самарадорлигини ошириш ҳамда талабалар фаолиятини мувофиқлаштиришда бошқарувчи сифатида муҳим аҳамият касб этади. Шундай экан, ўқитувчи педагогик жараёнларни ҳам бошқарувчиси, ҳам иштирокчиси сифатида тегишли маълумотга, касбий тайёргарликка ва юксак ахлоқий фазилатларга эга бўлиш зарурияти бежиз белгиланмаган.

Бу ўринда биз, адабиётларда келтирилган раҳбар шахси ва унинг шахсий хусусиятлари ҳамда касбий аҳамиятга эга бўлгансифатларига хос қуйидаги талабларни педагогик жараёнларнинг бошқарувчиси сифатида ўқитувчиларнинг шахсига ҳам тегишли деб ҳисоблаймиз.

Демак, компетентлилик таълим муассасаси ўқитувчиларининг маънавий дунёқараши, психологик-педагогик ва ташкилий-технологик салоҳияти, яъни унинг касбий имкониятлари салоҳиятини тасвирлайди. Мазкур салоҳиятни таълим муассасаси ўқитувчилари педагогик фаолияти жараёнининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, улар томонидан ташкил этилаётган педагогик жараёнларнинг ҳолати ва самарадорлиги орқали аниқлаш мумкин бўлади.

Шундай экан, педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқаришда компетентлилик ўқитувчининг педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқариш йўналишидаги тушунчалари даражаси, унинг индивидуал қобилиятлари ва малакаси, ўзини-ўзи ривожлантиришга ва узлуксиз мустақил таълим олишга бўлган мойиллиги, интилишлари, шунингдек, замонавий талаблар асосида ташкил этилган педагогик жараёнларнинг ҳолати ва самарадорлиги орқали аниқланади.

Мазкур фикрлар ўқитувчилар педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқаришда тизимли ёндашув технологиясини татбиқ этиш; педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқаришга замонавий ёндашувларни татбиқ этиш; педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқариш функциялари ва воситаларини танлаш; педагогик технологияларнинг мазмун-моҳияти ва аҳамиятини билиш ҳамда уларни амалиётга татбиқ этиш; раҳбарлик услублари ва улардан оқилона фойдаланиш; таълим менежменти асослари; инновацион фаолиятни ташкил этиш; ахборот технологиялари ва коммуникацион воситалардан фойдаланиш; таълим-тарбия жараёнини илмий асосларда ташкил этиш ва бошқариш; давлат таълим стандартлари ва уларни амалиётга татбиқ этиш; ахборотлар тўплаш ва улардан фойдаланиш каби йўналишлар бўйича зарурий тушунчаларга эга бўлиши зарурлигини тасдиқлайди.

Ўқитувчиларга қўйилаётган талаблар ва келтирилган маълумотларга асосланган ҳолда, ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини бир неча компонентлардан иборат тизим сифатида, яъни ўқитувчиларда шаклланиши зарур бўлган тушунчалар, билим, кўникма ва малакалар, қобилият ва маҳорат, касбий аҳамиятга эга бўлган шахсий сифатлар ҳамда умуминсоний хислатлар орқалии фодалаш мумкин. Касбий компетентлилик компонентлари: педагогик маҳорат, касбий маҳорат, умуминсоний хислатлар, касбий аҳамиятга эга бўлган шахсий сифатлар, ишбилармонлик хислатлари, эҳтиёжли хислатлар, коммуникатив қобилият, ахлоқий хислатлар, ташкилотчилик хислатлари.

Демак, компетентли ўқитувчи таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш ва бошқариш йўналишида зарурий тушунчаларга эга

бўлган, ёш даврлар психологиясини яхши биладиган, бой ва юсак ахлоқий фазилатларга эга бўлган, таълим жараёнига замонавий педагогик технологияларни татбиқ эта оладиган, тегишли маълумоти ва касбий тайёргарлиги бор, юсак педагогик маҳорат ва бой касбий тажрибага эга бўлган педагог шахсини ифодалайди.

Ўз касбининг сирларини чуқур биладиган, ўз касбининг устаси бўлган, дунёвий ва диний билимларга эга, омилкор ва тadbиркор, ташкилотчи ва фидойи, ватанпарвар ва меҳрибон, бағрикенглик ва хайрихоҳлик хислатларига эга бўлган, билганларини бошқаларга ўргатишга ва муҳтожларга ёрдамини аямайдиган шахслар ҳақида гапирилганда «у маҳоратли ва меҳрибон» деган сўздан фойдаланилади.

Маҳорат арабча сўз бўлиб, моҳирлик, усталлик, эпчиллик деган маъноларни англатади.

Маҳоратли арабча сўз бўлиб, катта маҳоратга эга ва моҳир, уста деган маъноларда қўлланилади.

Демак, маълум бир касбга оид маҳорат ҳақида фикр билдирилганда касбий маҳорат атамасидан фойдаланилади. Ўқитувчининг касбий маҳорати ҳақида фикр билдирилганда, унинг педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқариш, мазкур жараён иштирокчиларини фаолиятини мувофиқлаштириш, фаоллигини таъминлаш бўйича малакаси даражасини тушуниш мумкин.

Ўқитувчиларнинг касбий компетентлиги таълим муассасаси фаолиятини илмий асосларда ташкил этиш ва бошқариш йўналишидаги тушунчалар даражаси, унинг ташкилотчилик, тadbиркорчилик, бошқарувчилик ва педагогик қобилияти ва кўникмаси, унинг ўзини-ўзи ривожлантиришга ва узлуксиз мустақил таълим олишга бўлган мойиллиги, интилишлари, шунингдек, замонавий талаблар асосида педагогик жараёнларни ташкил этиш, унда талабалар фаоллигини таъминлаш ва фаолиятини такомиллаштириш имкониятлари орқали аниқланади.

Демак, таълим-тарбия жараёнларини илмий асосларда ташкил этиш, талабалар фаоллигини таъминлаш ва фаолиятини мувофиқлаштириш асосида педагогик жараёнларнинг сифат ва самарадорлигини таъминлашда замонавий ёндашувларга асосланадиган, юсак ахлоқий сифатларга эга бўлган, ўзини-ўзи ва ўз фаолиятини ўзи таҳлил қиладиган ва объектив баҳолай оладиган бой фалсафий ва маънавий дунёқарашга, психологик-педагогик ва ташкилий-технологик салоҳиятга эга бўлган, шунингдек, ахборотлар тўплаш, таҳлил қилиш, объектив баҳолаш, қайта ишлаш ва ахборотлар алмашиниш, педагогик жараёнларда вужудга келган муаммоли вазиятларда таълим олувчилар фаоллигини таъминлаш ва фаолиятини мувофиқлаштириш, педагогик жараёнлар самарадорлигига ва талабалар фаоллигига салбий таъсир кўрсатувчи омилларни олдиндан аниқлаш асосида таълим-тарбия жараёни самарадорлигини олдиндан кўриш кўникмаларига эга бўлган ҳамда таълим-тарбия жараёни субъектлари фаолиятини илмий асосда ташкил этиш ва бошқариш, мувофиқлаштириш, фаоллигини таъминлаш йўналишида зарурий билим, кўникма ва малакаларга эга бўлган педагогнинг компетентлиги ўқитувчи дейишимиз мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Джураев Р.Х., Турғунов С.Т. Таълим муассасаларини бошқаришда

менежментнинг асосий тушунчалари.–Тошкент: “Фан”,2006.

2. Азизхўжаева Н.Н. Ўқитувчи мутахассислигига тайёрлаштехнологияси.– Тошкент: Низомий номли ТДПУ,2000.

4. Умаралиева М.А.Ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш босқичлари//Таълимда инновациялар: стратегия, назария ва амалиёт.Халқаро илмий мақолалар тўплами.–Т.,2018.1-қисм.52-54б.

5. Умаралиева М.А.. Методы формирования профессиональной компетентности педагогов// Образования через всю жизнь: Непрерывное образование в интересах устойчивого развития: материалы 13-й междунар. конф. ”– Санкт-Петербург–2015.Часть II.С.67-70.

6. Умаралиева М.А. Организационно-педагогические условия формирование профессиональной компетентности педагогов/ Узлуксиз таълим тизимида ҳамкорлик педагогикаси–Халқаро конференция. Тошкент. 2014.С.159-163.